

INGLIZ TILINI O'RGANISHDA PSIXOLOGIK TO'SIQLAR VA ULARNI BARTARAF QILISH USULLARI

Konratbaeva Ayjamal Bazarbaevna

O'zMPU Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Ibragimova Dildora Normuminovna

O'zMPU "Xorijiy til va adabiyot: ingliz tili" yo'nalishi 1-bosqich talabasi

ANOTATSIYA: Maqolada ingliz tilini o'rganish jarayonida uchraydigan psixologik to'siqlar – qo'rquv, ishonchsizlik va motivatsiya yetishmasligihaqida so'z yuritiladi. shuningdek, Stephan Krashen, Robert Gardner va Lev vygotskiy kabi mashhur olimlarning nazariyalari asosida ushbu muammolarning ilmiy izohi berilgan. Maqolada psixologik muhit, integrative motivatsiya va ijtimoiy qo'llab quvvatlash til o'rganish samaradorligini oshiruvchi asosiy omillar sifatida ko'rsatib o'tilgan.

KALIT SO'ZLAR: ingliz tili, psixologik to'siq, motivatsiya, ishonch, muloqot.

Bugungi globallashuv davrida xorijiy tillarni, xususan, ingliz tilini mukammal o'rganish har bir yosh uchun zaruriy ehtiyojga aylanmoqda. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ham bu masalaga alohida e'tibor qaratib, bir nutqida shunday degan edi: "Bugungi kunda chet tillarini, avvalo ingliz tilini puxta bilish – bu yoshlarimiz uchun zamon talabi, ularning hayotda o'z o'rnini topishi, dunyo miqyosida raqobatbardosh bo'lishi uchun eng katta imkoniyatdir". Ushbu fikr ingliz tilini o'rganish nafaqat ta'lim sohasida, balki shaxsiy taraqqiyotda ham hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi [1]. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, ko'plab talabalar va o'quvchilar tilni o'rganish jarayonida ma'lum psixologik to'siqlar bilan to'qnash keladilar. Tilni muvaffaqiyatli o'rganishda motivatsiya va irodaviy sifatlarning ahamiyati ham muhim. Masalan, Ryan va Deci tomonidan ishlab chiqilgan O'zini-o'zi belgilash nazariyasiga ko'ra, til o'rganuvchi shaxsning ichki motivatsiyasi (qiziqish, o'zini rivojlantirish istagi) tashqi motivatsiyaga (imtihon topshirish, grant yutish) qaraganda uzoq muddatli va barqaror natijalar beradi.

Til o'rganishdagi psixologik muammolarning asosiylaridan biri – bu kommunikativ qo'rquvdir. O'quvchi yoki talaba ingliz tilida gapirish jarayonida xato qilishdan cho'chiydi, bu esa uning erkin fikr bildirishiga to'sqinlik qiladi. Mashhur tilshunos olim Stephen Krashen o'zining "Affective Filter Hypothesis" nazariyasida bunday holatni "ta'sirchan filtr" deb ataydi. Uning ta'kidlashicha, insonning hissiy holati – qo'rquv, uyat, ishonchsizlik darajasi – til o'zlashtirish jarayoniga bevosita ta'sir qiladi [2; 30-b]. Agar talaba o'zini erkin his qilmasa, eng yaxshi metodik ta'lim ham

kutilgan natijani bermaydi, chunki til o'rganishga kerakli bilim miyasining mos qismlariga yetib bormaydi.

Motivatsiya ham til o'rganishda asosiy omillardan biridir. Robert Gardner o'z tadqiqotlarida motivatsiyaning ikki turini – instrumental va integrativ motivatsiyani – farqlab beradi [3; 10-15-b]. Unga ko'ra, ingliz tilini faqat imtihondan o'tish yoki ish topish uchun o'rganayotgan shaxslar tilni qisqa muddatda o'rganishi mumkin, biroq bu chuqur va barqaror natija bermaydi. Aksincha, ingliz tilini madaniyat, adabiyot va milliy ruhni anglash uchun o'rganayotgan talabalar yanada samarali natijalarga erishadilar. Demak, o'qituvchilar va ota-onalar til o'rganishda bolalarga faqat amaliy emas, balki ma'naviy va madaniy maqsadlarni ham ko'rsatib bera olishlari muhimdir.

Yana bir muhim psixologik jihat – bu o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchi. Mashhur psixolog Lev Vygotskiy o'zining “Yaqqol rivojlanish darajasi” va “Yaqqol rivojlanish zonasi” nazariyalarida o'quvchi faqat o'z kuchi bilangina emas, balki ustoz va do'stlar yordami bilan ham rivojlanishini ta'kidlaydi [4; 85-87-b]. Demak, ingliz tilini o'rganishda ham talaba o'qituvchi rahbarligida yoki hamkorlikdagi mashg'ulotlarda yanada yuqori natijalarga erishadi. Bunday yondashuv o'quvchining o'ziga ishonchini oshiradi, psixologik qo'rquvini kamaytiradi va muloqotda erkin bo'lishiga yordam beradi.

Amerikalik psixolog Stephen Krashenning “Tushunarli input” nazariyasi ham shuni ko'rsatadiki, inson yangi tilni samarali o'zlashtirishi uchun til materiali biroz murakkab, ammo tushunarli bo'lishi kerak. Demak, til o'rganuvchi na juda oson, na juda qiyin matnlarga duch kelishi lozim — o'rtacha murakkablikdagi materiallar eng samarali bo'ladi.

Shuni ham ta'kidlash kerakki, psixologik to'siqlarni yengishda ijtimoiy muhitning roli beqiyosdir. Agar sinf yoki guruhda do'stona va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratilsa, o'quvchi o'zini erkinroq his qiladi. Aksincha, tanqidiy va keskin muhitda esa uning til o'rganishga bo'lgan ishtiyoqi susayadi. Shu bois, o'qituvchilarga nafaqat grammatik qoidalarni o'rgatish, balki ijobiy psixologik muhitni shakllantirish vazifasi ham yuklatiladi. O'zbekistonlik tadqiqotchi Xolbekov Sh. (2019) ham ingliz tilini o'rganishda psixologik tayyorgarlik va o'ziga ishonchning rolini ta'kidlagan. Uning fikricha, ko'plab talabalar tilni bilmasligidan ko'ra, uni o'rganishda “qo'rqish” yoki “xato qilishdan uyalish” sababli qiyinchiliklarga duch keladi.

Yaponiya olimasi Naoko Taguchi (2011) o'z tadqiqotida til o'rganuvchilarning kommunikativ kompetensiyasini o'rganib, shunday xulosaga keladi: faqat grammatik bilim yetarli emas, balki tilni real muloqotda ishlatish ko'nikmasi ham shakllanishi zarur. Bu esa psixologik erkinlik, xatodan qo'rqmaslik va ijtimoiy faollik bilan chambarchas bog'liq.

Ingliz tilini o'rganishda psixologik to'siqlar – qo'rquv, ishonchsizlik, motivatsiya yetishmasligi – jarayonni sezilarli darajada sekinlashtirishi mumkin. Ammo ularga qarshi kurashish yo'llari mavjud: ijobiy psixologik muhit yaratish, integrativ motivatsiyani kuchaytirish, ustoz va tengdoshlar yordamini samarali tashkil qilish.

Ingliz tilini o'rganishda psixologik to'siqlarni yengish usullari quyidagicha:

- O'rganuvchida to'g'ri motivatsiyani shakllantirish - til o'rganishda shaxsiy maqsadlarni aniqlash juda muhim. Masalan, ish, ta'lim yoki shaxsiy rivojlanish uchun ingliz tilini bilish zarurligi motivatsiya beradi.
- Psixologik mashqlar va o'z-o'zini ishontirish - O'z-o'zini ishontirish (affirmation) mashqlari orqali o'quvchi o'ziga ishonchni oshirishi mumkin. Bu metod til o'rganishdagi qo'rquvni kamaytiradi.
- Rol o'yinlari va amaliy mashg'ulotlar - ingliz tilini o'rgatishda real vaziyatlarga asoslangan rol o'yinlari o'quvchilarning ishtirokini oshiradi va ularni faol bo'lishga undaydi.
- Stressni kamaytirish usullari - meditatsiya, nafas mashqlari va dam olish texnikalari orqali o'quvchilarda paydo bo'ladigan stressni kamaytirish mumkin.
- O'zini rag'batlantirish - har bir kichik yutuq uchun o'zini mukofotlash orqali o'quvchi o'zining muvaffaqiyatini qadrlaydi va yanada ko'proq o'rganishga intiladi.

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilini o'rganishda psixologik to'siqlar tabiiy jarayon hisoblanadi. Ammo to'g'ri yondashuv, motivatsiya, ijobiy muhit va zamonaviy usullar orqali bu to'siqlarni yengish mumkin. O'quvchilarga ko'maklashish, ularni rag'batlantirish va ularning o'z-o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish orqali til o'rganish samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin. Demak, psixologik to'siqlarni yengish nafaqat ingliz tilini o'rganish jarayonini yengillashtiradi, balki yoshlarning intellektual salohiyatini, ularning jamiyatda o'z o'rnini topishini ham ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Shavkat Mirziyoyev. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti nutqi. (2020-yil, yoshlarga bag'ishlangan yig'ilishda).
2. Stephen Krashen. Principles and Practice in Second Language Acquisition. Pergamon Press, 1982. (Affective Filter Hypothesis).
3. Robert C. Gardner. Integrative Motivation and Second Language Acquisition. University of Western Ontario, 1985. (Motivation in Second Language Learning).
4. Lev Vygotsky. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, 1978. (Interaction between Learning and Development).